

IZ ROMANA »CEMENT«

FJODOR GLADKOV

Ugaslo ognjišče

Gleb se doma ni mogel spočiti: v tem zapuščenem brlogu z zaprašenimi okni (niti muhe niso brenčale v okna), nepomitim podom in kupom nametanih cunj v kotu mu je bilo tuje, zoprno, zatohlo. Stene so ga tiščale, niti toliko prostora ni bilo, da bi se svobodno okrenil. Dva koraka — stena, na desno stena, na levo stena. Zvečer so se stene še bolj stisnile druga k drugi in zrak je bil tako gost, da bi ga lahko zagrabil. In najhujše so bile miši in plesnoba.

Gleb se je skušal odpočiti v mrtvi tovarni, v kamnolomih, ki so se bili vsi zarasli z divjo travo in grmovjem. Tod je begal, posedal, mislil.

Ponoči je prišel domov, Daše ni našel, ni ga čakala na pragu pred stanovanjem, kakor je bilo to pred tremi leti, kadar se je vračal iz kovačnice. Tedaj je bilo svetlo in domače v sobici. Na oknih zastori iz batista, v lončkih na polici rože, ki so mu kakor plamenčki goreli nasproti. Namazani pod se je pri električni luči svetil kakor zrcalo, in bela postelja in srebrni prt sta se lesketala in iskrla kot ivje. In samovar... Pojoče rožljanje posode... Tukaj je v vsakem kotičku živela Daša — pela, zdihovala, se smejala, govorila o jutrišnjem dnevu, se igrala z živo punčko, s hčerko Njurko. In obrvi so se ji nad nosom zblížale in se že tedaj kak trenutek poskusile zaplesti v voz. Skozi njeno ljubezen se je bila že tedaj prav do teh obrvi prerila sled trme.

Dolgo je že tega. To je bilo. In preteklost se je prelila v sanje, ki jih je sanjal šele pred kratkim...

Kjer leže mišjaki, se ni mogoče spočiti. Kjer je ugasnilo toplo domače ognjišče, smrdi po plesnobi.

Daša je prišla po polnoči — ni se bala ponoči hoditi mimo temnih kotov v tovarni.

Motno in tuje je gorel sajast plamenček v svetiljki, pod cilindrom, na katerem so se poznali odtisi umazanih prstov, in svetel kolobar na senčniku je visel kot ledena cvetica, uvela na črni žici.

Gleb je ležal v postelji. Zaspano je skozi trepalnice pogledal Dašo.

Iznanci

... Malomeščanke ne iščejo tujega smeha; malomeščanke imajo mehko srce — ljubijo pogrebe in solze, in na svatbi jih ne mika ples, ampak nevestina otožnost in jok.

Táko je pač življenje malomeščanke — tuje solze so ji razumljivejše kot tuj smeh.

In tudi tu so malomeščanke v svojih srcih že vnaprej čutile vonj obilnih solza in prišle iz predmestij, iz svojih hišic in iz stanovanj v nacionaliziranih hišah, da občutijo zaželeno bolečino, jok in stok potrtih uglednih in plemenitih družin. Poželjivo in sočutno so s črnoobrobljenimi očmi poiskale ihteče gospe, in zdelo se je, kakor

da s svojimi žgočimi pogledi lepé na njih, in njihovi gobasti obrazi so bili vsi mokri od mastnih solz.

Nekje v daljavi se je razleglo povelje, in kakor odmev so leteli drugi glasovi od nasprotnega konca. Straža je vrgla puške čez rame. Skozi množico je šel šum, pretresli so jo globoki stoki, razburila se je in ihtenje, jok, vpitje, rjojenje ljudi, ki so od strahu izgubili um, je stlačilo vse v velik kup, v paničen klovec. Ni bilo več zraka, ne cest in hiš — bila je orgija smrtnega boja, blazen obup in divjanje.

Vozovi spredaj so ropotali in množice so zarjule v navalu joka in krika in plule v širokih valovih po cesti.

Sergej je šel tik za Dašo in za njim Šuk. Na drugi strani so se pokazali (videlo se je skozi množico) mali Gromada, grbasti Lošak in Mehova.

In kot temno hrepenenje se je v Sergeju zavrtala bolečina v prsa. Kar se je tu godilo, je bilo ostudno in divje. Tega stranka ne more odobravati. Čemu te množice? Te ihteče, v krčih se zvijajoče žene? Ti otroci, ki na materinih rokah otepajo okoli sebe? Tega stranka ne more odobravati in zanj, za Sergeja, je pretežko, preneznosno. — —

Sergej je opazil spredaj, nedaleč od sebe, svojega očeta. Šel je sam, gledal množice ljudi in smehljajoč se mežikal. Bos. Hlače raztrgane. In hodil je tako čudno: zdaj je naglo capljal prehitevač druge, zdaj je obstal, zdaj šel čisto počasi, v globoki zamišljenosti.

V trenutku je opazil Sergeja in začel veselo brskati po bradi. Dvignil je obe roki in čakal, da bi Sergej prišel k njemu.

»Ti si moja straža, Serjoža, in jaz sem modrec, ki gre v pregnanstvo. Kajne, to je zanimivo? Prav za prav se ne spodobi, da bi prišel z menoj v dotiko, dokler sem tvoj jetnik. Hotel sem ti samo reči, da je tvoje orožje, ki čuva trdnjavo vaše revolucionarne diktature, smešno in nezmislno: na rami tako krutega bolševika, kot si ti, žvižga le piščalka. Ampak lahko bi me zavidal: zdaj čutim, da je svet tako neizmeren in brezmejen, kakor ni občutil niti Spinoza, čeprav je že Mark Avrel v svojih nočeh o tem sanjal.«

Odkar ga je Sergej zadnjič videl, se je oče vedno bolj zanemarljal: materina smrt je bila zanj zadnji udarec. V svojih cunjah je spominjal na berača: bil je zamazan, nepočesan, noge so bile krvave in gnojne. In bolečina sočutja je zaplela Sergeja v dno srca.

»Nimaš več doma, očka. Pojdi v mojo sobo, da bova skupaj. Pusti to, očka, tega ni treba. Kam hočeš iti? Poginil boš, očka...«

Starček je začudeno dvignil obrvi in se zasmejal kot otrok.

»O ne, sin moj!... Predobro poznam ceno svoje prostosti. Človek sem, in človek nima nikjer prostora zase, ker nobena luknja ne more sprejeti vase človeških možganov. Vsak dogodek je najboljši učitelj: poglej, kako hlapcem uhaja svoboda preko njih moči in kakšno prekletstvo so za kokoš njene perutnice...«

Neslišno je pristopila k Sergeju Veročka. Najbrž je bila med radovedneži ob cesti. Z začudenimi očmi kakor običajno, trepetajoč po vsem životu, je šepetala Sergeju nerazumljive besede na uho ni on je v njenem glasu čutil samo eno: prošnje in solze.

Oče se je smehljaj, se igral z rokami in v praznih očeh se mu je zabliskal ogenj.

»Oh, oh, Veročka! Ti neizčrpen studenec ljubezni... S kakim občutkom si sprejela mojo Golgoto, dekle? Pojdi, pojdi semkaj!...«

»Ivan Arzenjič!... Ivan Arzenjič!... Tako sem vesela... Sergej Ivanič... Tako sem vesela...«

Kakor na perutih je pohitela k starčku, ga prijel pod pazduho, šla z njim kakor hči, in solze so ji blestele na obrazu.

»Oče!...«

Sergej je hotel še nekaj reči očetu (kaj, je pozabil) in mu je podal roko. Toda roka ni čutila stiskljava in je omahnila: oče se je z Veročko odmaknil od njega v množico.

Toda starček se je spet okrenil, pogledal Sergeja tuje, z globoko gubo na čelu.

»Poglej, Serjoža, kako malo nova je zgodovina: slep Oidipus sem in ona je moja Antigone...«

In se je tuje zasmel, odhajajoč daleč v svet, ki ga Sergej ni mogel razumeti. Sergej je popravil svojo puško na rami in krepko stisnil zobe. Globoko v njem se je sunkoma utrgala zadnja struna.

Deklica na krovu

Ob ograji na ladji je stala deklica in gledala na mesto. Od zadaj je bila kot punčka, s črnimi, bleščečimi se lasmi; Sergeju se je zdelo, kakor da jo je videl v množici, toda ne nje, ampak njene oči. Po očeh jo je spoznal. V njih je gorela mrzlica in solze, ki se niso hotele posušiti. Potem je bila izginila — oči so utonile v množici. Nevede in dolgo, trudno in žalostno jih je iskal.

In ko jo je spet videl ob ograji, je molče stopil k nji in z njo vred gledal tja proti mestu. V molku so nepozabni trenutki notranje skupnosti.

Makovo polje na bregu je venelo, kajti mak ne vzdrži, če veter lazi preko njega. Kakor mačka se igra veter z lističi, in lističi se boje tega draženja. Brez bolečin odpadajo in se umirajoč smehljajo z vetrom vred. Breg umira in postaja prazen. Mesto diha kamenito vročino sem proti morju. In sivomodre ceste, obrobene z valovi prozornega zelenja, se dvigajo tako lahkotne in vitke s tovarniškimi dimniki vred tja proti goram.

Zeleni morski valovi dihajo živalsko življenje in požirajo vase modro nebo z ognjenimi oblaki. V gostih curkih, se kot med vlivajo raztajani dimniki in gore v temnih globinah blizu obrežja. In gore in mesto in morje trepetajo in se tresejo v opalni megli in dimu žgoče dnevne vročine.

Čuti li vse to deklica ob ograji na ladji?

Sergej je čutil vse to in se z vprašujočim pogledom ozrl v deklico. Kje je že prej videl to deklico? — Nikjer — ali pa morda v sanjah.

Kratko in pazljivo ga je pogledala. Nemirno vprašanje se je kot polna posoda zibalo na dnu njenih oči. Ali je bila res ali se je Sergeju samo zdelo, opazil je smehljaj.

Ne da bi ga bila pogledala in zdelo se je, kot da ne govori njemu, ampak sami sebi, je dejala:

»Da, da, čakala sem... kot vsi... sem se pripeljala semkaj in čakala... in zdaj, zdaj... sem doživela vse to... kako dobro znate mučiti!... mučiti in z veseljem geniti... Da, prav oboje hkrati... v enem zamahu, z enim udarcem... Vi komunisti ste strahotni ljudje... Cele vas je rodila môra — ali pa smo mi živeli samo v sanjah?«

Sergej se ji je približal za korak in z roko gladil ograjo.

»Čemu môra? To je mnogo preprostejše in globlje. Mi smo ljudje neizprosnega dejanja in naše misli in čuvstva so pač to, kar imenujejo nujnost in neizpodbitno zgodovinsko resnico... Preveč preprosti in odkriti ljudje smo — nič drugega. In samo zato nas sovražite.«

Deklica ga je pogledala s prestrašenimi očmi in polna posoda na dnu njenih oči se je vnovič zibala.

»O ne... Tu se grozotna žival in vzvišeno ustvarjanje družita v eno... Čemu? Toliko je junaških mislecev med vami, pa tudi toliko zločincev in ljudožrcev...«

»Morda je tako, toda preživeli bomo stoletja. Naša krutost se bo pozabila in spominjali se nas bodo samo kot stvariteljev in junakov in bodo mislili na nas. Nesmrtnost — je muka in kri.« ...

»Vedno naprej!«

Dimniki so plavali kot orjaški modri valji osemdeset metrov visoko v zrak. Ali niso s svojimi mrzlimi žreli rjaveli v peklenkem ognju?

Gleb je udaril inženirja Kleista po plečih in se zasmel.

»No, tovariš tehnik? Tako je, če tepec pravi: jaz sem moč. Tedaj ni cel tepec, ampak samo napol. In če vse doseže, je celo pameten tepec. Komunisti sanjarimo o neumnih, a ne preveč slabih stvarih, tovariš tehnik... Na oktobrski dan bomo spustili ves ta stroj, da se bo tresel v ognju in dimu.«

Na trepetajočem obrazu inženirja Kleista se je s trudom pojavil nasmeh in ne da bi opustil dostojanstvenost in mir, je krepko stisnil Glebu roko.

»Prosim Vas, Čumalov, pozabite veliki zločin, ki sem ga storil Vam in drugim delavcem. Zavest, da sem nekoč izročil ljudi v smrt in v muke, mi ne da miru.«

Inženir Kleist je poln strahu in upa gledal Glebu v obraz in ni mogel skriti, da so se mu tresle roke in ni mogel držati glave trdno pokonci.

Gleb je gledal inženirju Kleistu naravnost v obraz in iskre so gorele in se razbegle v njegovih očeh. Njegov obraz je postal nepremičen, trmast in grozen kot obraz mrliča. To je bilo samo sekundo in se je razklenilo v širok nasmeh.